Journal of Theory & Practice in Curriculum
Vol.14 (7); 2020, 193-230

دو فصلنامهٔ نظریه و عمل در برنامهٔ درسی
سال هفتم، شمارهٔ ۱۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۸، ۲۳۰-۱۹۳

طراحی و اعتبار سنجی الگوی برنامه درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق‌برنامه در دوره ابتدایی بر اساس الگوی کلاین[1]

Design and validation of a curriculum pattern based on extracurricular activities in primary education based on Klein model

هادی درزی رامندی[2]،دکتر مرجان کیان[3]، دکتر عفت عباسی[4]،دکترغلامرضا حاجی حسین‌نژاد [5]

چکیده: هدف پژوهش طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق‌برنامه در دوره ابتدایی بر اساس الگوی کلاین است. برای دستیابی به این هدف از روش سنتزپژوهی در طراحی الگو و تکنیک دلفی در اعتبارسنجی استفاده شد. جامعه هدف شامل اسناد بالادستی، مکتوب کتابخانه‌ای و الکترونیکی فعالیت‌های فوق‌برنامه ملی و بین المللی و متخصصان برنامه‌ریزی درسی بود. روش نمونه‌گیری هدفمند بود. یافته‌ها نشان داد الگوی برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه برای دانش‌آموزان دارای ویژگی‌های اساسی در زمینه غنی‌سازی یادگیری، برنامه درسی و اوقات فراغت دانش‌آموزان، افزایش عملکرد تحصیلی، رفع نواقص و کاستی‌های برنامه درسی رسمی نظام آموزشی و توجه به ویژگی‌ها، استعدادها، تفاوت‌ها و توانایی‌های فردی، محلی- منطقه‌ای است. به نحوی که ویژگی‌های هر یک از عناصر نه‌گانه برنامه‌درسی متناسب با شرایط دانش‌آموزان و نظرات متخصصین به ترتیب اهمیت شناسایی شد.

واژگان کلیدی: فعالیت‌های فوق‌برنامه، طراحی، اعتبارسنجی، عناصر برنامه درسی، دوره ابتدایی.

H.Darzi Ramandi, M, Kian(Ph.D), E. Abbasi(Ph.D), Gh. Haji Hossein nejad(Ph.D)

Abstract: The purpose of this study is to design and validate the curriculum study pattern based on extra - curricular activities in the elementary stage based on Klein. To achieve this goal, has been used synthesis method in pattern design and Delphi method in validation.The statistical population of this study consists of upstream and library and electronic documents of national and national in the curricular activities and curriculum study specialists. Also, the sampling method is purposive.Findings demonstrated the curriculum study pattern for students with basic features in the field of learning enrichment, curriculum and leisure time, improve academic performance, elimination deficiencies and shortcomings of the formal curricula of the educational system, and attention to the characteristics, talents, differences and abilities of individual, local and regional. so that the characteristics of each of the nine elements of the curriculum fit in accordance with the conditions of the students and experts opinions, respectively

Keywords: design, validation, curriculum elements, extracurricular activities

---

۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری با عنوان:« طراحی و اعتبار سنجی الگوی برنامه درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق‌برنامه در دوره ابتدایی بر اساس الگوی کلاین است. تاریخ دفاع: ۱۳۹۸/۰۹/۲۲- تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۱۱/۲۰، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۳/۱۳

۲. دانشجوی دکتری برنامه درسی دانشگاه خوارزمی ، رایانامه : darziramandih@yahoo.com
۳.استادیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه خوارزمی(نویسنده مسئول) ، رایانامه : kian@khu.ac.ir
۴. استادیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه خوارزمی ، رایانامه : effatabbasi@gmail.com
۵. دانشیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه خوارزمی ، رایانامه : hossinnejad_1@yahoo.comr

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

مقدمه و بیان مسأله

یکی از وظایف اصلی نظام تعلیم و تربیت در هر جامعه، فراهم کردن زمینه و فرصت‌های مناسب یادگیری به منظور رشد و شکوفایی استعدادهای گوناگون و متنوع دانش‌آموزان است. علاوه بر نیازهای متنوع دانش‌آموزان، نیازهای برخاسته از شرایط خاص فرهنگی اجتماعی در ابعاد ملی و محلی و هم چنین اقتضائات بین المللی، نظام-های آموزشی را با چالش جدی روبه‌رو کرده‌است. هرکشور بنا بر دیدگاه‌ها و رویکردهای حاکم بر نظام برنامه‌ریزی‌درسی و آموزشی با شیوه‌های متفاوت به دنبال تدابیر مناسب برای مواجهه با چالش‌های فوق می باشد. یکی از راه‌های برون رفت از این چالش‌ها طراحی مناسب فعالیت‌های فوق‌برنامه[1] برای پاسخگویی به نیازهای آموزشی دانش‌آموزان با لحاظ توعی آزادی عمل و قدرت انتخاب، انجام کارگروهی، وجود انعطاف و سایر ویژگی‌هاست (نادری، ۱۳۹۱).

فعالیت‌های فوق‌برنامه، به منظور مراقبت دانش‌آموزان در برابر عادات بد، مهارت‌ها و توانایی‌های آن‌ها را بهبود می‌بخشد تا اوقات فراغت خود را به صورت کاملا با ارزش سپری کنند و از انرژی خود به شکل مثبت استفاده کنند و استرس خود را کاهش دهند. مشارکت در فعالیت‌های فوق‌برنامه نوجوانان، نقش مهمی در پیشرفت قطعی آن ها در زمینه ادراک خود، اعتماد به نفس و سلامت ذهنی ایفا می‌کند(زیسان[2]، ۲۰۱۷). فعالیت-های فوق‌برنامه معمولا برای دانش‌آموزان الزامی نیست و برای رسیدن به اهدافی خاص، دانش‌آموزان را به سمت کنفرانس‌ها، کارگاه‌ها، اردوی علمی، آزمایشگاه ، بحث‌ها و آموزش‌ها هدایت می‌کنند. فعالیت‌های فوق‌برنامه جزء مهمی از برنامه‌های آموزشگاه هستندکه به طور قابل توجهی می توانند به افزایش کیفیت در آموزش و پرورش کمک کنند(آیسو[3]، ۲۰۱۲).

فعالیت‌های فوق‌برنامه دانش‌آموزان باید به نحوی سازماندهی شوند تا فرایندهای آموزشی خارج از مدرسه را کامل کنند، محیطی آرام برای دانش‌آموزان ایجاد کنند، در

[1]. Extracurricular
[2] .Zeycan
[3]. Iucu

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

ایجاد سلامت روانی و جسمی آنان کمک کنند و به عنوان وسیله ای برای متحد کردن خانواده‌ها و گروه‌های اجتماعی آنان باشند(دابرسکو[1]، ۲۰۱۳). مشارکت در فعالیت‌های فوق‌برنامه به رشد اعتماد دانش آموزان به راه و روشی بهتر که در روند تحصیلی آن‌ها ضروری است، کمک می کند. اعتماد در مطالعات تحصیلی یک عنصر ضروری در موفقیت تحصیلی است و تقریباً بدیهی به نظر می‌رسد که تعامل دانش‌آموزان در فعالیت‌های فوق‌برنامه، تاثیر مثبتی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموز دارد(سواتیا[2]،۲۰۱۵).

فعالیت‌های مکمل و فوق‌برنامه با توجه به کمبودی که در برنامه‌های رسمی و در عمق بخشی به یادگیری و توجه با نیازها و استعدادها و علایق محلی و فردی وجود دارد، تدوین می شود و موجب تقویت یادگیری و عمق بخشی به آن می‌گردد. این فعالیت‌ها بسیار متنوع است که بر اساس سیاست ترویج مدرسه‌محوری و تمرکززدایی با همکاری مدیر، مربی پرورشی و کلیه معلمان شاغل در مدرسه طراحی، اجرا و ارزشیابی می گردند. هرچند که مدارس محتلف به طرق گوناگون عمل خواهند نمود و این خود هدف مدرسه‌محوری و تمرکززدایی است(جاویدان، ۱۳۸۴).

از نظر تاجیک اسماعیلی(۱۳۸۷) ظهور اندیشه‌ها و دیدگاه‌های جدید تعلیم و تربیتی در قرن هجدهم که سرآغاز تحولات مهمی در نظام آموزشی‌وپرورشی بود بیش از هر چیز دیدگاه‌های برنامه درسی را دستخوش تغییر و تحول نمود. بنابراین با حفظ برنامه ثابت یا برنامه اصلی مدرسه، فوق‌برنامه‌ای ظهور کرد تا بار اصلی نیازهای جدید و درخواست‌های تازه مدارس را به دوش بکشد. فعالیت‌های فوق‌برنامه مجموعه فعالیت-های سازمان‌یافته و پیش‌بینی‌شده‌ای است که به منظور تثبیت، تعمیق، آشنایی و کارکرد عملی در طول سال تحصیلی برای دانش‌آموزان درنظرگرفته می‌شود تا به رشد و تعالی و شکوفایی استعدادها، مشارکت در برنامه‌های عملی کمک نماید (فضلی خانی،۱۳۸۲). به طور کلی فوق‌برنامه عبارت‌است از «برنامه‌ها و فعالیت‌هایی که الزاما وابسته و پیوسته به برنامه‌درسی تجویزی نبوده و از ساختاری باز و تعیین‌نایافته برخوردارند»

[1]. Dobrescu
[2]. Sawatia

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

(مهرمحمدی، ۱۳۸۶). تاجیک اسماعیلی(۱۳۸۷) معتقد است فعالیت‌های فوق‌برنامه، منابع یادگیری را از مدرسه خارج و به دل خانواده و جامعه می‌کشد و باعث رشد و تقویت خلاقیت، شخصیت روانی و عاطفی، شکوفایی استعدادها، غنی‌سازی اوقات فراغت، آموزش مهارت‌های زندگی فردی و اجتماعی به نسل‌های جدید می شود. موسی پور(۱۳۸۲) برخی از نیازها و مسایل مهم نوجوانان را برشمرده و بر یافتن فرصت‌هایی برای ابراز وجود تأکید کرده‌است. وی عقیده دارد وجود این نیاز جدی و همگانی(ابراز وجود) برای مشارکت فعالانه در فعالیت‌های فوق‌برنامه باید به نحوی عمل کند که شاگردان برای ابراز عقیده ها، آرمان‌ها و نگرش‌های خویش فرصت داشته باشند. گیلک(۱۳۸۶) اهداف فعالیت‌های فوق‌برنامه را در جهت اهداف درسی آموزش مهارت‌های زندگی و تعمیق فرایند یاددهی-یادگیری در زندگی دانش‌آموزان، غنی‌سازی برنامه‌درسی و اوقات فراغت دانش‌آموزان می داند. فضلی‌خانی و همکاران(۱۳۸۴) اینگونه فعالیت‌ها را جزئی از برنامه منظم مدرسه می‌دانند که در توسعه تجربیات تربیتی دانش‌آموزان نقش و اهمیت خاصی را ایفا می‌نماید. فعالیت‌های فوق‌برنامه در عرض برنامه درسی قرار داشته و نیازهای فردی دانش‌آموزان و ویژگی‌های محلی و منطقه‌ای را نیز موردتوجه قرارداده و موجب غنای برنامه‌درسی می‌شود.

نتایج پژوهش محققان سایر کشورها نیز مؤید مطلوبیت فعالیت‌های فوق‌برنامه است. به عنوان نمونه پژوهش استرنس و گلینی[1] (۲۰۱۰) با عنوان «توزیع فعالیت‌های فوق-برنامه و ارتباط آن با سطح علمی در مدارس متوسطه» نشان می‌دهد سطح مدرسه و منابع مالی به طور قابل توجهی بر تعداد و نوع فعالیت‌های ارائه شده، تاثیر دارد. چنانچه مدارس بزرگتر با دانش آموزان بیشتر فعالیت‌های متنوع تر و بیشتری ارائه می‌کنند. همچنین ایجاد فرصت‌هایی برای مشارکت بیشتر دانش‌آموزان، با نتایج مثبت علمی برای مدرسه همراه است. پژوهش اسمیت[2] (۲۰۰۷) با عنوان «رابطه بین نمرات پرسشنامه بل و مشارکت در فعالیت‌های فوق‌برنامه» نشان می‌دهد دانش‌آموزانی که در فعالیت‌های

[1]. Stearns & Glennie
[2]. Smitht

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

فوق‌برنامه مشارکت می‌کنند دارای سازگاری اجتماعی بیشتری هستند. پژوهش چاپلین[1](۲۰۰۳) با عنوان «با انجام فعالیت فوق‌برنامه چه چیزی بدست می‌آوریم» نشان می‌دهد عملکرد دانش‌آموزانی که در برنامه‌های خارج ازمدرسه و فعالیت‌های فوق‌برنامه شرکت می کنند متفاوت از کسانی هستند که در این برنامه‌ها شرکت نمی‌کنند. تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها بین اثرات مثبت مشارکت در برنامه ها از جمله در هنر، موسیقی تئاتر، کلاس زبان رابطه معنادار یافت. کودکان با مشارکت بیشتر در فعالیت‌های بعد از مدرسه نمرات بالاتر در آزمون خواندن، ریاضی، مهارت و دانش عمومی کسب نمودند. شولروف، تومن و تولی[2] (۲۰۰۷) بر تأثیر مثبت فوق‌برنامه بر عملکرد دانش‌آموزان، بلوم فیلد و باربر[3](۲۰۰۹) بر اصلاح خودباروری، چامبرز و اسکریبر[4](۲۰۰۴) بر دستاوردهای آموزشی، بتز و ردکی[5](۲۰۰۵) بر جنبه های درمانی فعالیت‌های فوق‌برنامه در نتایج تحقیقات خود تأکید داشته‌اند.

بنابراین، با توجه به اینکه تاکنون یک الگوی منسجم و اثر بخش راجع به برنامه درسی مبتنی بر فوق‌برنامه در دوره ابتدایی ارائه نشده است و همچنین از آنجایی که فعالیت‌های دانش‌آموزان در مدرسه نیاز به آموزش های متنوع دارد و این نوع برنامه‌ها در آموزش رسمی چندان مورد توجه قرارنگرفته‌است، پژوهش حاضر به دنبال شناسایی فعالیت‌های فوق برنامه در دوره ابتدایی از طریق طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی مبتنی بر فوق‌برنامه بر اساس الگوی کلاین[6] است. با توجه به هدف مذکور پرسش های پژوهش عبارتند از:

- ویژگی‌های عنصر هدف در برنامه درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق‌برنامه چیست؟

---

1. Chaplin
2. Shulruf,Tumen & Tolley
3. Blomfield & Barber
4. Chambers & Schreiber
5. Betz & Redcay
6. Francis Klein

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

- ویژگی‌های عنصر محتوا در برنامه درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق‌برنامه چیست؟
- ویژگی‌های عنصر فعالیت‌های یادگیری در برنامه درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق‌برنامه چیست؟
- ویژگی‌های عنصر روش‌های یاددهی-یادگیری در برنامه درسی مبتنی بر فعالیت های فوق‌برنامه چیست؟
- ویژگی‌های عنصر فضا در برنامه درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق‌برنامه چیست؟
- ویژگی‌های عنصر زمان در برنامه درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق‌برنامه چیست؟
- ویژگی‌های عنصر گروه‌بندی در برنامه درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق‌برنامه چیست؟
- ویژگی‌های عنصر مواد، منابع و ابزار یادگیری در برنامه درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق‌برنامه چیست؟
- ویژگی‌های عنصر ارزشیابی در برنامه درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق‌برنامه چیست؟
- آیا برنامه درسی طراحی شده مبتنی بر فعالیت‌های فوق‌برنامه از نظر متخصصان دارای اعتبار است؟

روش شناسی پژوهش

پارادایم پژوهش حاضر کیفی است به گونه‌ای که برای طراحی الگو برنامه درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق رنامه از روش سنتزپژوهی[1] استفاده شد و برای اعتباربخشی الگو بدست آمده از روش دلفی[2] استفاده شد. سنتزپژوهی یکی از راه‌های نزدیک شدن است به آنچه کنشگران از پژوهش تربیتی انتظار دارند، زیرا در پی تلفیق یافته‌های

[1]. synthesis
[2]. delphi technique

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

پژوهش‌هایی است که به دنبال پاسخگویی به سوالات پژوهشی مشترک اند(شورت، ۱۳۹۲). لایت و پلیمر[1](۱۹۸۴) به طور مبسوط در کتاب خویش به علل چرخش پژوهشگران به سمت انجام دادن پژوهش‌های مروری نظام مند پرداخته اند و معتقدند از دهه ی هشتاد میلادی به بعد حوزه ی پژوهش‌های مروری نظام مند، آرام آرام تبدیل به حوزه ای تخصصی شده‌است(طلایی، ۱۳۹۴).

در این روش به بررسی و تحلیل تحقیقات انجام شده در زمینه فعالیت‌های فوق-برنامه در دوره‌ابتدایی پرداخته‌شد و با شناسایی نقاط اشتراک و افتراق پژوهش‌های مختلف، تحلیل شد. سنتز پژوهی حاضر در شش مرحله گاف[2]،(۲۰۱۲) انجام شد:

۱) مرحله اول(تعیین معیارهای ورود): برای این که مطالعه‌ای بتواند در یک سنتزپژوهی مورداستفاده قرارگیرد باید دارای یک سری ویژگی‌ها باشد به این ویژگی‌ها که بر اساس هدف و یا سوال سنتزپژوهی تعیین می‌شوند، معیارهای ورود یا شایستگی[3] گفته می شود. معیارهای ورود در سنتزپژوهی حاضر به شرح زیر است:

معیارهای ورود: حیطه جغرافیایی: سراسر دنیا، زبان گزارش‌های پژوهشی: انگلیسی و فارسی، سال انتشار: با توجه به این که پژوهش حاضر به دنبال شناسایی و مطالعه تمامی رویکردها و نظریه ها در خصوص فعالیت های فوق برنامه هست که در قسمت مبانی نظری سعی شد برای طراحی برنامه بیشتر به پژوهش های جدید از سال (۱۳۷۹/۲۰۰۰) تاکنون توجه بیشتری شود، نوع سند: پژوهش های معتبری که به چاپ رسیده باشند و دارای متن کامل باشند.

۲) مرحله دوم(جستجو[4]): در این مرحله ابتدا کلید واژه ها تعریف شدند. با توجه به این که مطالعه حاضر به دنبال سنتز نظریه‌ها و رویکردهای در زمینه فوق برنامه هست که به بررسی فوق برنامه و عناصر آن در کشورهای مختلف پرداخته است، لذا دامنه این پژوهش‌ها بسیار گسترده‌است، برای جستجو کلیدواژه‌ها از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی

---

1. **Light & Polymers**
2. Gough
3. Inclusion
4. Search

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

داخلی و خارجی، مطالعات و منابع مورد نظر، بازیابی شدند که از جمله مهم‌ترین این کلیدواژه‌ها، می توان به موارد زیر اشاره کرد:

کلیدواژه‌های انگلیسی:

out of school activites, co-curriculum, Extracurricular, education for lisure time, extera- class.

کلیدواژه‌های فارسی:

فعالیت‌های فوق‌برنامه، فعالیت‌های مکمل، فعالیت‌های خارج از مدرسه، کلاس‌های فوق‌برنامه.

سپس از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی خارجی (Sciencedirect, Springer,Taylor & Francis, Macmillan, Bookzz.Org, Eric, Golibgen.Io, Bookfi.Org) و داخلی (پورتال جامع علوم انسانی، پایگاه مجلات تخصصی نور، بانک اطلاعات نشریات کشور، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات و مدارک علمی ایران) مطالعات و منابع مورد نظر بازیابی شدند. سپس به کتابخانه دانشگاه های مختلف مثل دانشگاه تربیت مدرس، دانشگاه علامه و دانشگاه خوارزمی، وزارت آموزش و پرورش، دفتر آموزش و پرورش ابتدایی و متوسطه اول، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی کشور و پژوهشگاه مطالعات وزارت آموزش و پرورش مراجعه شد و اسناد و پژوهش هایی گردآوری شد. در این مرحله ۱۵۳ نسخه ثبت شد.

۳)مرحله سوم(غربالگری): برای اطمینان از اینکه پژوهش‌هایی که در مرحله جستجو شناسایی و انتخاب شده بودند، از معیارهای ورود برخوردار است، در یک فرایند غربالگری دو مرحله ای، داوری و گزینش می‌شوند. بدین صورت که ابتدا چکیده گزارش پژوهش‌ها بررسی و در مرحله بعد ازبین پژوهش‌های باقی مانده، جهت بررسی دقیق‌تر و عمیق‌تر، متن کامل پژوهش‌ها مورد بررسی قرارگرفت، پس از اتمام مرحله غربالگری، ۹۷ نسخه برای ورود به مرحله بعد باقی ماند.

۴)مرحله چهارم(کدگذاری و نقشه‌برداری): هرچند معیارهای ورود و غربالگری را می توان شکلی از سنجش پژوهش‌ها دانست، اما سنجش واقعی بعداز مرحله کدگذاری و

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

نقشه‌برداری اتفاق می افتد چراکه تنها بعداز این مرحله است که اطلاعات کافی برای مرحله ارزیابی پژوهش‌ها موجود است(گاف، ۲۰۱۲). در این مرحله پژوهش‌های غربال‌شده بر اساس ویژگی‌های آن‌ها همچون طرح و روش، سوالات و متغیرهای وابسته، نوع مداخله، جامعه و نمونه، روش‌های گردآوری و تحلیل داده‌ها و یافته‌ها، بررسی و تشریح شدند. از اطلاعات گردآوری شده در این مرحله برای ارزیابی اسناد و مطالعات بر اساس معیارهای کیفیت و ارتباط استفاده شد. همچنین از اطلاعات به دست آمده در این مرحله، جهت طبقه بندی و شناسایی زیرمقوله‌ها (مرحله ششم) استفاده شد.

۵) مرحله پنجم(ارزیابی): در این مرحله پژوهش‌ها بر اساس دو معیار کلی کیفیت و مرتبط بودن (متناسب با هدف بودن) (گاف، ۲۰۱۲) مورد تحلیل و واکاوی انتقادی قرارگرفتند. بدین معنا که پژوهش‌ها از طریق سوالاتی چون آیا تمرکز پژوهش با هدف سنتزپژوهی حاضر سازگار است؟ آیا با توجه به ویژگی های پژوهش می‌توان آن را متناسب با سوال سنتزپژوهی حاضر دانست؟ آیا روشی که در پژوهش برای پاسخ به سوال‌ها انتخاب شده بود، مناسب است؟آیا پژوهش به خوبی اجرا شد؟ آیا داده‌ها به خوبی تحلیل یا تفسیر شده است؟ مورد داوری قرارگرفت و در نهایت معتبرترین و مرتبط‌ترین آن‌ها، انتخاب شدند. در پایان این مرحله ۷۰ نسخه پژوهشی برای سنتز انتخاب شد.

۶)مرحله ششم(سنتز):سنتز تجمیعی[۱] و سنتز ترکیبی[۲] دو رویکرد اصلی در سنتزپژوهی است. سنتزپژوهی تجمیعی به دنبال جمع کردن[۳] (مجموع کردن) یافته‌های پژوهش‌های دست اول برای آزمون نظریه‌ها یا فرضیه هاست. این نوع سنتز که عموما شکل قیاسی[۴] دارند، به دنبال ترکیب کردن[۵] مطالعات همگن[۱] است. درمقابل سنتزپژوهی

---

1. aggregative synthesis
2. configurative synthesis
3. add up
4. deductive
5. combining

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

ترکیبی که رویکرد مطالعه حاضر است فرایندی تفسیری است که مستلزم بررسی الگوها در داده‌ها یا تفسیر مفاهیم جهت تولید سطح بالاتری از تبیین‌ها هست. این رویکرد را می توان به موزاییکی تشبیه کرد که در ان یافته‌های مطالعات برای ایجاد یک کل منسجم در یکدیگر جای می‌گیرند. هدف خلق الگویی جدید و متفاوت است. چنانچه روشن است، سنتزپژوهی ترکیبی یک فرایند استقرایی است. در این مرحله محقق به تجمیع بخش یافته‌های اسناد منتخب، بازخوانی های مکرر و دقیق، مقایسه یافته‌های مشابه متناقض و دسته‌بندی داده‌ها در ذیل مضامین بزرگ تر پرداخت.

در بخش اعتبار سنجی از تکنیک دلفی استفاده شد. وقتی محققان به موضوعی خاص علاقمندند و یا متوجه اختلاف عقیده در موضوعی خاص می شوند و می خواهند فارغ از رویکرد خاصی، نظر متخصصان سراسر جهان را درباره آن موضوع بدانند و به یک اجماع دست یابند، روش دلفی راهی را پیش روی متخصصان می‌گذارد که بدون نیاز به تعامل رویاروی به اجماع دست یابند. روش دلفی بر مبنای این فرض منطقی استوار است «چند فکر بهتر از یک فکر است» (استون فیش[۲]، ۲۰۰۵). در بخش اعتباربخشی الگو، هدف این بود که از طریق متخصصان داخلی در حوزه برنامه درسی، به اعتباربخشی الگوی پیشنهادی پرداخته شود و مشخص شود که آیا الگوی پیشنهادی از منظر این افراد دارای اعتبار هست یا خیر؟ از این رو در این مرحله ابتدا برنامه‌درسی تدوین‌شده توسط محقق بر اساس یافته‌های سنتزپژوهی به تأیید استاد راهنما و مشاور رسید و سپس الگوی برنامه درسی پیشنهادی از طریق ایمیل و حضوری در اختیار ۱۰ نفر از متخصصان رشته مطالعات‌برنامه‌درسی که به صورت هدفمند انتخاب شدند، قرارگرفت و زمانی برای دریافت نظرات ایشان تنظیم شد. روند کار به این صورت بود که این افراد نظرات خود را درباره ویژگی‌های عناصر نه‌گانه برنامه‌درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق‌برنامه در دوره ابتدایی طراحی شده از طریق پرسشنامه‌ای که حاوی سوالات با گزینه‌های ۱، ۲، ۳، ۴ و ۵ (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) برای

---

[1]. homogeneous studies
[2]. Stone Fish

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

هرکدام از گویه‌های عناصر بود، ارائه کردند. پس از این که داده‌ها گردآوری شدند، برای مشخص کردن تفاوت نظر متخصصان در هر گویه، از آزمون ناپارامتری تک‌نمونه-ای ویلکاکسون استفاده شد و گویه‌هایی که از نظر متخصصان اهمیت خیلی بالایی داشت، بدست آمد و بدین طریق الگوی معتبر برنامه‌درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق-برنامه ارائه شد.

روایی و پایایی:

روایی:

برای بررسی روایی پرسشنامه از روایی محتوایی استفاده شده‌است به این ترتیب که با نظر خبرگان در خصوص شمول تناسب گویه‌های مرتبط به هرعنصر نظرخواهی شد و پس از تأیید آنها پرسشنامه‌ها برای اجرای نهایی آماده شد. این روند تضمین کننده روایی محتوایی ابزار پرسشنامه بوده است.

پایایی:

برای بررسی پایایی ابزار پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. پایایی پرسشنامه با استفاده از نرم افزار spss (ضریب آلفای کرونباخ)، ۰/۷۴۸ محاسبه شد .

جامعه پژوهش

در این پژوهش جامعه پژوهش بر اساس اهداف، سوالات و مراحل پژوهش شامل دو بخش زیر است:

۱- اسناد مکتوب کتابخانه ای و الکترونیکی فعالیت های فوق برنامه ملی و بین المللی

۲- متخصصان برنامه ریزی درسی

نمونه پژوهش و روش نمونه‌گیری

بر اساس جامعه، نمونه و اطلاع رسان هایی که در این پژوهش بکار می روند عبارتند از:

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

۱- در مرحله اول(سنتزپژوهی)، اسناد فعالیت های فوق برنامه کشورهای جهان به روش نمونه گیری هدفمند از بین اسناد ملی و بین المللی انتخاب می شوند. و معیار انتخاب، اسنادی که ارتباط بیشتری با موضوع داشته و همچنین اسناد فعالیت های فوق برنامه کشورهای پیشرفته ای که در زمینه فعالیت های فوق برنامه فعال هستند، می باشد.

۲-درمرحله دوم(اعتباربخشی)، ۱۰ نفر از متخصصان برنامه ریزی درسی به روش نمونه گیری هدفمند و بر اساس اینکه در زمینه فعالیت های فوق برنامه دارای کتاب، رساله و مقاله باشند و یا تدریس در این زمینه داشته اند، انتخاب شدند.

یافته‌ها

طراحی **الگو فعالیت‌های فوق‌برنامه دوره ابتدایی:**

با توجه به نتایج حاصل از سنتز یافته‌های پژوهش‌هایی که در این بررسی انتخاب شدند و درجمع بندی پاسخ نه سوال پژوهش که هر سوال ناظر ویژگی‌های هر عنصر از عناصر برنامه درسی مبتنی بر فوق برنامه می باشد، الگوی برنامه درسی مبتنی بر فوق برنامه دوره ابتدایی بر اساس الگوی کلاین تنظیم شد. این الگو با ذکر ویژگی های هریک از عناصر نه گانه هدف، محتوا، فعالیت‌های یادگیری، روش‌های یادگیری، گروه-بندی، زمان ، فضا، مواد و منابع و ارزشیابی استخراج شد و پس از اعتبارسنجی و حذف برخی گویه‌های کم اهمیت ارائه شده است:

اعتبارسنجی الگو فعالیت‌های فوق‌برنامه دوره ابتدایی

در این مرحله ابتدا الگوی برنامه‌درسی طراحی‌شده توسط محقق بر اساس یافته‌های سنتزپژوهی به تأیید استاد راهنما و مشاور رسید و سپس این الگو در اختیار متخصصان برنامه‌درسی قرارگرفت.

برای مشخص کردن تفاوت نظر متخصصان در هرگویه با مقدار مورد انتظار ۴ از آزمون ناپارامتری تک‌نمونه ای ویلکاکسون استفاده شد. نتایج برای گویه‌ها در زیر ارائه شده است:

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

جدول ۱: نتایج آزمون تک‌نمونه‌ای ویلکاکسون برای گویه‌ها

سوال	ملاک	میانگین رتبه	Z	P
۱	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۸۲۸	۰/۰۰۵
۲	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۲/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۰۰۰	۰/۰۴۶
۳	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۲/۰۰ ۰/۰۰	-۱/۷۳۲	۰/۰۸۳
۴	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۳/۰۰	-۱/۳۴۲	۰/۱۸۰
۵	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴
۶	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴
۷	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۲/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۰۰۰	۰/۰۴۶
۸	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۰/۰۰	-۲/۲۳۶	۰/۰۲۵
۹	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۳/۰۰	-۰/۴۴۷	۰/۶۵۵
۱۰	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۰/۷۰۷	۰/۴۸۰
۱۱	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۰/۷۰۷	۰/۴۸۰
۱۲	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۲/۰۰ ۲/۰۰	-۰/۵۷۷	۰/۵۶۴
۱۳	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۰/۰۰	-۲/۲۳۶	۰/۰۲۵
۱۴	بزرگتراز۴	۳/۰۰	-۲/۲۳۶	۰/۰۲۵

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

سوال	ملاک	میانگین رتبه	Z	P
	کوچکتراز۴	۰/۰۰		
۱۵	بزرگتراز۴	۲/۵۰	-۲/۰۰۰	۰/۰۴۶
	کوچکتراز۴	۰/۰۰		
۱۶	بزرگتراز۴	۲/۵۰	-۰/۶۴۹	۰/۵۱۶
	کوچکتراز۴	۴/۵۰		
۱۷	بزرگتراز۴	۴/۵۰	-۰/۴۳۲	۰/۶۶۶
	کوچکتراز۴	۷/۸۳		
۱۸	بزرگتراز۴	۲/۵۰	-۱/۵۵۲	۰/۱۲۱
	کوچکتراز۴	۴/۶۰		
۱۹	بزرگتراز۴	۳/۵۰	-۰/۰۷۳	۰/۹۴۲
	کوچکتراز۴	۶/۱۷		
۲۰	بزرگتراز۴	۳/۵۰	-۰/۰۷۳	۰/۹۴۲
	کوچکتراز۴	۶/۱۷		
۲۱	بزرگتراز۴	۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
	کوچکتراز۴	۴/۵۰		
۲۲	بزرگتراز۴	۴/۵۰	-۱/۴۱۴	۰/۱۵۷
	کوچکتراز۴	۴/۵۰		
۲۳	بزرگتراز۴	۳/۵۰	-۰/۸۱۶	۰/۴۱۴
	کوچکتراز۴	۳/۵۰		
۲۴	بزرگتراز۴	۲/۵۰	-۲/۰۰۰	۰/۰۴۶
	کوچکتراز۴	۰/۰۰		
۲۵	بزرگتراز۴	۴/۵۰	-۰/۸۱۶	۰/۴۱۴
	کوچکتراز۴	۴/۵۰		
۲۶	بزرگتراز۴	۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
	کوچکتراز۴	۴/۵۰		
۲۷	بزرگتراز۴	۳/۵۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴
	کوچکتراز۴	۰/۰۰		
۲۸	بزرگتراز۴	۳/۵۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴
	کوچکتراز۴	۰/۰۰		

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

سوال	ملاک	میانگین رتبه	Z	P
۲۹	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۲/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۰۰۰	۰/۰۴۶
۳۰	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۱۳۴	۰/۲۵۷
۳۱	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۱/۴۱۴	۰/۱۵۷
۳۲	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۳۳	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱
۳۴	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۰/۰۰	-۲/۲۳۶	۰/۰۲۵
۳۵	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۲/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۰۰۰	۰/۰۴۶
۳۶	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۲/۰۰ ۴/۵۰	-۰/۴۱۴	۰/۶۷۹
۳۷	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۰/۰۰	-۲/۲۳۶	۰/۰۲۵
۳۸	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۰/۰۰	-۲/۲۳۶	۰/۰۲۵
۳۹	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۳/۰۰	-۰/۴۴۷	۰/۶۵۵
۴۰	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۵/۳۳	-۰/۳۵۱	۰/۷۲۵
۴۱	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۶/۵۰	-۰/۱۷۶	۰/۸۶۰
۴۲	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۱/۴۱۴	۰/۱۵۷

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

سوال	ملاک	میانگین رتبه	Z	P
۴۳	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۲/۵۰ ۵/۱۳	-۱/۱۲۱	۰/۰۲۶
۴۴	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۲/۵۰ ۵/۵۰	-۰/۱۰۸	۰/۹۱۴
۴۵	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۴۶	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۸۹۰	۰/۰۵
۴۷	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۳/۵۰	-۰/۸۱۶	۰/۴۱۴
۴۸	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۱/۴۱۴	۰/۱۵۷
۴۹	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۶/۱۷	-۰/۰۷۳	۰/۹۴۲
۵۰	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۱۳۴	۰/۲۵۷
۵۱	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۵۲	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴
۵۳	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۵۴	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۵۵	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۸۹۰	۰/۰۵۹
۵۶	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۶/۵۰	-۰/۱۷۶	۰/۸۶۰

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

سوال	ملاک	میانگین رتبه	Z	P
۵۷	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۵/۳۳	-۰/۳۵۱	۰/۷۲۵
۵۸	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۶/۵۰	-۰/۱۷۶	۰/۸۶۰
۵۹	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۷/۵۰	-۰/۴۴۰	۰/۶۶۰
۶۰	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴
۶۱	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۶۲	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۲/۰۰ ۲/۰۰	-۰/۵۷۷	۰/۵۶۴
۶۳	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۶۴	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۶۵	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴
۶۶	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۶۷	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۶۸	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	۰/۰۰	۱/۰۰۰
۶۹	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۵/۵۰ ۵/۵۰	-۰/۶۳۲	۰/۵۲۷
۷۰	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

سوال	ملاک	میانگین رتبه	Z	P
۷۱	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۳/۵۰	-۱/۹۶۳۳	۰/۱۰۲
۷۲	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴
۷۳	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۲/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۰۰۰	۰/۰۴۶
۷۴	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۱/۴۱۴	۰/۱۵۷
۷۵	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۱/۴۱۴	۰/۱۵۷
۷۶	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۱/۴۱۴	۰/۱۵۷
۷۷	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۰/۰۰	-۲/۲۳۶	۰/۰۲۵
۷۸	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۲/۰۰ ۰/۰۰	-۱/۷۳۲	۰/۰۸۳
۷۹	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۲/۰۰ ۳/۶۷	-۰/۹۶۶	۰/۳۳۴
۸۰	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۳/۵۰	-۰/۸۱۶	۰/۴۱۴
۸۱	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۰/۰۰	-۲/۲۳۶	۰/۰۲۵
۸۲	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۲/۵۰ ۲/۵۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰
۸۳	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۰/۰۰	-۲/۲۳۶	۰/۰۲۵
۸۴	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

سوال	ملاک	میانگین رتبه	Z	P
۸۵	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۵/۰۰ ۵/۰۰	-۱/۶۶۷	۰/۰۹۶
۸۶	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۸۷	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۸۲۸	۰/۰۵
۸۸	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۰/۰۰	-۲/۲۳۶	۰/۰۲۵
۸۹	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۰/۰۰	-۲/۲۳۶	۰/۰۲۵
۹۰	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۵/۰۰ ۵/۰۰	-۰/۳۳۳	۰/۷۳۹
۹۱	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۵/۲۹	-۱/۸۱۱	۰/۰۷۰
۹۲	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۵/۶۷	-۲/۴۸۹	۰/۰۱۳
۹۳	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۱۳۴	۰/۲۵۷
۹۴	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۳/۵۰	-۰/۸۱۶	۰/۴۱۴
۹۵	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰
۹۶	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۱/۴۱۴	۰/۱۵۷
۹۷	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۱/۴۱۴	۰/۱۵۷
۹۸	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۰/۰۰	-۲/۲۳۶	۰/۰۲۵

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

سوال	ملاک	میانگین رتبه	Z	P
۹۹	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۳/۰۰	-۱/۳۴۲	۰/۱۸۰
۱۰۰	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۳/۰۰	-۱/۳۴۲	۰/۱۸۰
۱۰۱	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۰/۰۰	-۲/۲۳۶	۰/۰۲۵
۱۰۲	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۰/۰۰	-۲/۲۳۶	۰/۰۲۵
۱۰۳	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۳/۵۰	-۱/۶۳۳	۰/۱۰۲
۱۰۴	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۰/۷۰۷	۰/۴۸۰
۱۰۵	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۸۹۰	۰/۰۵۹
۱۰۶	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۱۳۴	۰/۲۵۷
۱۰۷	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۵/۰۰ ۵/۰۰	-۰/۳۳۳	۰/۷۳۹
۱۰۸	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰
۱۰۹	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰
۱۱۰	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۰/۳۷۸	۰/۷۰۵
۱۱۱	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۲/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۰۰۰	۰/۰۴۶
۱۱۲	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۰۰ ۰/۰۰	-۲/۲۳۶	۰/۰۲۵

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

سوال	ملاک	میانگین رتبه	Z	P
۱۱۳	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۲/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۰۰۰	۰/۰۴۶
۱۱۴	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴
۱۱۵	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۸۲۸	۰/۰۵
۱۱۶	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۱۱۷	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۱۱۸	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۱/۴۱۴	۰/۱۵۷
۱۱۹	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۱۳۴	۰/۲۵۷
۱۲۰	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۱۳۴	۰/۲۵۷
۱۲۱	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۱۳۴	۰/۲۵۷
۱۲۲	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۱۳۴	۰/۲۵۷
۱۲۳	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴
۱۲۴	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۱۲۵	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۵/۸۰	-۰/۸۱۲	۰/۴۱۷
۱۲۶	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

سوال	ملاک	میانگین رتبه	Z	P
۱۲۷	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۱۳۴	۰/۲۵۷
۱۲۸	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۱۳۴	۰/۲۵۷
۱۲۹	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۵/۰۰ ۵/۰۰	-۲/۳۳۳	۰/۰۲۰
۱۳۰	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴
۱۳۱	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۱۳۴	۰/۲۵۷
۱۳۲	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۱۳۳	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۵/۰۰ ۵/۰۰	-۰/۳۳۳	۰/۷۳۹
۱۳۴	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴
۱۳۵	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۵/۵۰ ۵/۵۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰
۱۳۶	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۱۳۴	۰/۲۵۷
۱۳۷	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۱۳۸	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۱۳۹	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴
۱۴۰	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

سوال	ملاک	میانگین رتبه	Z	P
۱۴۱	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۵/۰۰ ۵/۰۰	-۰/۳۳۳	۰/۷۳۹
۱۴۲	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۰/۷۰۷	۰/۴۸۰
۱۴۳	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴
۱۴۴	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۰/۷۰۷	۰/۴۸۰
۱۴۵	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۱۳۴	۰/۲۵۷
۱۴۶	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۳/۵۰ ۰/۰۰	-۲/۴۴۹	۰/۰۱۴
۱۴۷	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۰۰ ۴/۰۰	-۱/۱۳۴	۰/۲۵۷
۱۴۸	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۵/۵۰ ۵/۵۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰
۱۴۹	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۵/۵۰ ۵/۵۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰
۱۵۰	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۰/۷۰۷	۰/۴۸۰
۱۵۱	بزرگتراز۴ کوچکتراز۴	۴/۵۰ ۴/۵۰	-۲/۱۲۱	۰/۰۳۴

در گویه‌های ۱-۲-۵-۶-۷-۸-۱۳-۱۴-۱۵-۱۸-۲۱-۲۴-۲۶-۲۷-۲۸-۲۹-۳۲- ۳۳-۳۴-۳۵-۳۷-۳۸-۴۳-۴۵-۴۶-۵۱-۵۲-۵۳-۵۴-۵۵-۶۰-۶۱-۶۳-۶۴-۶۵-۶۶-۶۷-۷۰-۷۲-۷۳-۷۷-۸۱-۸۳-۸۴-۸۶-۸۷-۸۸-۸۹-۹۸-۱۰۱-۱۰۲-۱۰۵-۱۱۱-۱۱۲-۱۱۳-۱۱۴-۱۱۵- ۱۱۶-۱۱۷-۱۲۳-۱۲۴-۱۲۶-۱۲۹-۱۳۰-۱۳۲-۱۳۴-۱۳۷-۱۳۸-۱۳۹-۱۴۰-۱۴۳-۱۴۶-۱۵۱، نتایج آزمون تک‌نمونه‌ای ویلکاکسون نشان داد که می‌توان فرض صفر

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

) و نتیجه‌گرفت که از pمبنی بر عدم تفاوت میانگین رتبه‌ها از عدد۴ را رد کرد(۰/۰۵>

نظر متخصصان برنامه‌ریزی درسی، این سوالات اهمیت خیلی زیادی دارد.

با توجه به آنچه ذکر شد، الگوی برنامه درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق‌برنامه که توسط متخصصان برنامه‌ریزی درسی اعتبارسنجی گردید، دارای مشخصات ذیل است (جدول۲):

جدول ۲: الگوی معتبربرنامه درسی مبتنی بر فوق‌برنامه

۱- هدف	۲- محتوا	۳- فعالیت های یادگیری
۱- توجه به استعدادها، نیازها و علایق متفاوت شاگردان ۲- دگرگون ساختن محیط آموزشی و تبدیل آن به محیط پر نشاط و پویا ۵- غنی‌سازی یادگیری، برنامه‌درسی و اوقات فراغت دانش‌آموزان ۶- گسترش یادگیری و منابع یادگیری از مدرسه به خانواده و جامعه ۷- افزایش مشارکت فعال معلمان، دانش‌آموزان و اولیای آنها،گروه‌های آموزشی و پرورشی درتدوین فعالیت-ها ۸- ترویج دیدگاه مدرسه‌محوری و توجه به سیاست عدم‌تمرکز در تهیه و تدوین فعالیت‌ها و برنامه ریزی درسی ۱۳- تقویت و پرورش مهارت‌های زندگی(فردی و اجتماعی) ۱۴- تقویت روحیه مشارکت و کارگروهی در دانش‌آموزان ۱۵- افزایش عملکرد تحصیلی و بهبود یادگیری	۱۸- محتوای فوق‌برنامه در راستا یا هم‌جهت و همسو با محتوای برنامه‌درسی رسمی باشد. ۲۱- محتوای فوق‌برنامه به گونه ای طراحی شود که منجر به مشارکت فعال دانش-آموز گردد. ۲۴- محتوای فوق‌برنامه بر محور روش‌های نوین تدریس بنا شود. ۲۶- محتوای فوق‌برنامه اساسا باید متناسب با استعدادها و توانمندی‌های محلی و منطقه-ای و ویژگی‌ها و امکانات خاص هر آموزشگاهی طراحی و سازماندهی شود. ۲۷- در انتخاب محتوای فوق‌برنامه، شاگردان نیز حق انتخاب و دخالت دارند و به اجرای بی‌چون و چرای آن مجبور نیستند. ۲۸- محتوای فوق برنامه ها باید با توجه به یافته‌های	۳۳- فعالیت‌های فوق‌برنامه به عنوان جبران کننده کمبودها و کاستی‌های برنامه درسی، باید به گونه‌ای انتخاب و طراحی شوند که موضوعات مورد غفلت در برنامه‌درسی را مورد توجه قرار دهند. ۳۴- برای انجام فعالیت‌های فوق‌برنامه باید نیاز به همیاری باشد. یعنی برای انجام فعالیت، یادگیرندگان بتوانند با یکدیگر همیاری کنند. ۳۵- فعالیت‌های فوق‌برنامه زمان بر نباشد، هر فعالیت باید زمان معقولی داشته باشد، فعالیت‌های طولانی خسته کننده و خارج از حیطه ی تحمل دانش‌آموزان است. ۳۷- فعالیت‌های فوق برنامه باید طوری طراحی شوند که بتوانند قدرت تخیل و تصویرسازی ذهنی را در دانش‌آموزان تقویت کند. ۳۸- فعالیت‌های فوق‌برنامه باید

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

۱- هدف	۲- محتوا	۳- فعالیت های یادگیری
	جدید علمی و تربیتی تغییرپذیر باشند. ۲۹- محتوای فوق‌برنامه ها با توجه به قابلیت ملموس بودن و مشخص و قابل آموزش بودن برای دانش‌آموزان تهیه گردد. ۳۲- در محتوای فعالیت‌های فوق‌برنامه به رشد جنبه های گوناگون شخصیت توجه شود.	به اشتیاق و رقابت سالم علمی در بین دانش‌آموزان منجر شوند. ۴۳- فعالیت‌ها های فوق‌برنامه باید منجر به کاهش افت تحصیلی شود. ۴۵- فعالیت‌های فوق‌برنامه باید انعطاف‌پذیر باشند و دانش آموزان در انتخاب و تغییر محتوای آن حق اظهارنظر داشته باشند. ۴۶- در این فعالیت‌ها، باید به تفاوت های فردی توجه شود تا در تطابق آن با علایق و سلیقه-های گوناگون، میل و رغبت را در دانش‌آموزان ایجاد کند.
۴- عنصر روش‌های یاددهی- یادگیری	**۵- عنصر فضا**	**۶- عنصر زمان**
۵۱- اجرای فعالیت‌های فوق‌برنامه از طریق عاملیت و فعال نمودن دانش آموزان (روش فعال) ۵۲- اجرای فعالیت‌های فوق‌برنامه به صورت عملی وکارگروهی (روش آزمایشگاهی) ۵۳- اجرای فعالیت‌های فوق‌برنامه با توجه به علایق ، نظرات و توانایی‌های دانش‌آموزان ۵۴- فعالیت‌های فوق‌برنامه با جلب مشارکت و مشورت دانش-آموزان(روش مشارکتی) اجرا شوند. ۵۵- فعالیت های فوق‌برنامه از طریق برگزاری اردوهای آموزشی (روش گردش علمی) برگزار می‌شود.	۶۵- مکان فعالیت‌های فو برنامه بر خلاف فعالیت‌های رسمی، محدود نبوده و می-تواند در درون مدرسه یا بیرون از آن و در جاهای مختلف باشد. ۶۶- تصمیم گیری در مورد فضا و مکان برنامه‌ها به تناسب ماهیت و مقتضیات فعالیت‌های فوق‌برنامه ۶۷- فعالیت‌های فوق‌برنامه باید از نظر مکانی انعطاف‌پذیر باشند. ۷۰- استفاده توأمان از مدرسه و مکان‌های خارج از	۷۲- فعالیت‌های فوق‌برنامه نباید زمان بر باشد، هر فعالیت باید زمان معقولی داشته باشد، فعالیت‌های طولانی، خسته کننده و خارج از حیطه تحمل دانش-آموزان است ۷۳- زمان این فعالیت‌ها برخلاف فعالیت‌های رسمی محدود نیست و از انعطاف-پذیری برخوردار است. مثلا می توان تمام روز را به گردش علمی، ورزش و اختصاص داد. ۷۷- زمان بندی (رسمی ، نیمه رسمی ، غیر رسمی یا توأمان) با توجه به ماهیت و اولویت

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

۱- هدف	۲- محتوا	۳- فعالیت های یادگیری
۶۰- فعالیت‌های فوق‌برنامه باید بر آموزش غیر مستقیم تاکید کنند. ۶۱- روش‌های یاددهی یادگیری در فوق‌برنامه ، کل گرا، زمینه یاب، فعالیت محور، وابسته به فعالیت‌های دیگران و دانش‌آموز در آن جریان یادگیری را تحریک می‌کند. ۶۳- فعالیت‌های فوق‌برنامه باید به روش و شیوه‌هایی اجرا گردنند که دانش‌آموزان به سهولت بتوانند معرفت بدست آمده را به زندگی، تجارب، احساسات و معتقدات خود ارتباط دهند. ۶۴- آموزش در فوق‌برنامه با مسئله آغاز می‌شود و با کشف مفاهیم به پایان می رسد.	مدرسه	فعالیت‌های فوق‌برنامه انجام می شود. ۸۱- زمان بندی فعالیت‌ها در ایام تعطیلات و اوقات فراغت دانش‌آموزان ۸۳- زمان بندی فعالیت‌های فوق‌برنامه واقع بینانه است.
۷- گروه بندی	**۸- مواد، منابع و ابزار یادگیری**	**۹- ارزشیابی و ابزارهای آن**
۸۴- گروه‌بندی در فعالیت‌های فوق برنامه بر اساس علائق است نه بر اساس سن، کلاس، درس ۸۶- گروه‌بندی دانش‌آموزان در فعالیت‌های فوق‌برنامه باید بر اساس استعداد و قابلیت های متفاوت و در هر کدام از موضوعات و یا مهارت-هایی که تبحر دارند تشکیل شود. ۸۷- گروه بندی در فعالیت‌های فوق-برنامه، منعطف و تغییر ترکیب گروه‌ها در فعالیت‌های مختلف ۸۸- گروه‌بندی توأمان براساس توجه به دانش‌آموزان ، معلم و ماهیت فعالیت‌های فوق برنامه	۹۸- عاملیت منابع انسانی درون مدرسه در طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه‌ها ۱۰۱- چند رسانه‌های آموزشی ۱۰۲- اینترنت ۱۰۵- ادبیات نوشتاری (کتاب ، مجله) ۱۱۱-تجربه دیگران ۱۱۲- آزمایشگاه، کارگروهی و برقراری ارتباط ۱۱۳- تحقیق و پروژه دانش-آموزی ۱۱۴- اردوی علمی	۱۱۶- ارزشیابی از فعالیت‌های فو برنامه به اشکال مختلفی صورت می گیرد. ۱۱۷- در بیشتر فعالیت‌ها عملکرد دانش‌آموزان ملاک ارزشیابی قرارمی‌گیرد. ۱۲۳- ارزشیابی در فوق‌برنامه باید حضور منظم و رعایت انضباط در فعالیت‌ها را بسنجد. ۱۲۴- ارزشیابی درفعالیت‌های فوق‌برنامه به منظورکشف نقاط ضعف و قوت برنامه‌ها،کشف استعدادها و خلاقیت‌ها و تقدیرازدانش‌آموزان فعال

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

۱- هدف	۲- محتوا	۳- فعالیت های یادگیری
۸۹- گروه‌بندی براساس ماهیت فعالیت‌های فوق‌برنامه (مثلاً گروه‌بندی فعالیت‌های مشترک)	۱۱۵- گزارش نویسی	صورت می‌گیرد. ۱۲۶- به منظور اثربخشی هر چه بیشتر این فعالیت‌ها مناسب است که هم در حین انجام برنامه ها و هم در پایان آنها ارزشیابی به عمل آید. ۱۲۹- ارزشیابی در فوق‌برنامه باید خلاقیت و ابتکار در انجام فعالیت‌ها را بسنجد. ۱۳۰- ارزشیابی در فوق‌برنامه باید جدیت و پشتکار در پی-گیری فعالیت‌ها را بسنجد. ۱۳۲- ارزشیابی در فوق‌برنامه باید توانایی تصمیم‌گیری در امور را بسنجد ۱۳۴- آزمون‌های گروهی ۱۳۷- ارائه مقاله ۱۳۸- تهیه گزارش کار ۱۳۹- ارائه کنفرانس ۱۴۰- خلاصه نویسی ۱۴۳- اقدام پژوهی ۱۴۶- روش پوشه کار ۱۵۱- مشاهده الگوهای رفتاری دانش‌آموزان

بحث و نتیجه‌گیری:

این پژوهش با هدف طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه‌درسی مبتنی بر فوق‌برنامه انجام شد و ویژگی‌ها و مشخصات عناصر برنامه‌درسی مبتنی بر فوق‌برنامه شناسایی شد تا مسئولین، مدیران و معلمان با بهره‌گیری از این الگو، در مورد برنامه‌ریزی و اجرایی کردن این الگو، تصمیم گیری کنند. ملاحظات مربوط به هریک از عناصر نه‌گانه الگوی

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

برنامه‌درسی مبتنی بر فوق‌برنامه در دوره ابتدایی بر اساس الگوی کلاین به صورت خلاصه عبارتنداز:

باتوجه به نقش کلیدی عنصر هدف در برنامه‌درسی ملاحظات خاص این عنصر در الگوی تهیه شده به این قرار است توجه به استعداد، نیاز و علایق شاگردان، تبدیل محیط آموزشی به محیطی پرنشاط، غنی‌سازی یادگیری، گسترش یادگیری از مدرسه به جامعه، افزایش مشارکت فعال معلمان، دانش‌آموزان و اولیای آن‌ها در تدوین فعالیت‌ها، ترویج دیدگاه مدرسه محوری و سیاست عدم تمرکز در تهیه و تدوین فعالیت‌ها، تقویت مهارت‌های زندگی و اجتماعی، تقویت روحیه مشارکت و کارگروهی، افزایش عملکرد تحصیلی و بهبود یادگیری. پژوهش‌های زیسان[1](۲۰۱۷)، مادالی[2](۲۰۱۴)، تاجیک اسماعیلی(۱۳۸۷)، ضیائی(۱۳۸۵)، احمدی(۱۳۸۴) نیز اهمیت ویژگی‌های مذکور را تأیید کرده‌است.

ویژگی‌های محتوا مبتنی بر فوق‌برنامه عبارت است‌از: همسو بودن با محتوای برنامه‌درسی رسمی، بنا شدن بر محور روش های نوین تدریس، متناسب بودن با استعدادها و توانمندی‌های محلی و منطقه‌ای و ویژگی‌ها و امکانات خاص هر آموزشگاهی، منجر به مشارکت فعال دانش‌آموز گردد، شاگردان حق انتخاب و دخالت داشته باشند و به اجرای بی‌چون و چرای آن مجبور نباشند، با توجه به یافته‌های جدید علمی و تربیتی تغییر پذیر باشد، تهیه محتوا با توجه به قابلیت ملموس، مشخص و قابل آموزش بودن برای دانش‌آموزان، توجه به رشد جنبه‌های گوناگون شخصیت. اهمیت ویژگی‌های مذکور در پژوهش های روونا[3](۲۰۱۵)، دریک فورد[4](۲۰۱۲)، احمدوند و همکاران(۱۳۹۳)، حاجی آقالو(۱۳۸۳) نشان داده‌شده‌است.

ملاحظات خاص عنصر فعالیت‌های یادگیری به این قرار است: توجه به موضوعات مورد غفلت در برنامه درسی، جبران کننده کمبودها و کاستی‌های برنامه درسی،

---

1. Zeycan
2. Madalli
3. Rowena
4. Drakeford

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

همیاری در انجام فعالیت‌ها، زمان بر نبودن فعالیت‌ها، تقویت قدرت تخیل و تصویرسازی ذهنی، ایجاد اشتیاق و رقابت سالم علمی در بین دانش‌آموزان، انعطاف‌پذیر باشند، کاهش افت تحصیلی، توجه به تفاوت‌های فردی، توجه به علایق و سلیقه‌های گوناگون، ایجاد میل و رغبت در دانش آموز. در پژوهش‌های روونا(۲۰۱۵)، سلسک[1] (۲۰۰۶)، شارع پور(۱۳۹۴)، احمدی(۱۳۸۴)، اهمیت ویژگی‌های مذکور بیان شده است.

در خصوص عنصر روش‌های یاددهی- یادگیری، ویژگی‌های زیر بیان‌شد: اجرای فعالیت‌ها از طریق عاملیت و فعال نمودن دانش‌آموزان، اجرای فعالیت‌های فوق‌برنامه به صورت عملی و کارگروهی، استفاده از شیوه‌ای که دانش‌آموزان به سهولت بتوانند معرفت بدست آمده را به زندگی، تجارب، احساسات و معتقدات خود ارتباط دهند، روش‌های یاددهی یادگیری در فوق‌برنامه، کل‌گرا، زمینه‌یاب، فعالیت‌محور، وابسته به فعالیت‌های دیگران است، آموزش در فوق‌برنامه با مسئله آغاز می شود و با کشف مفاهیم به پایان می رسد، روش آزمایشگاهی، اجرای فعالیت‌ها با توجه به علایق ، نظرات و توانایی‌های دانش‌آموزان، اجرا با جلب مشارکت و مشورت دانش‌آموزان، روش گردش‌علمی، آموزش غیرمستقیم. پژوهش‌های لینبرگ[2](۲۰۱۰)، لوین[3](۲۰۰۳)، مارش[4](۲۰۰۲)، نادری(۱۳۹۰)، ضیائی(۱۳۸۵) با یافته‌های این بخش مطابقت دارد.

ملاحظات خاص عنصر مکان و فضا به شرح زیر است: محدود نبودن مکان فعالیت‌های فوق‌برنامه بر خلاف فعالیت‌های رسمی، اجرای فعالیت‌های فوق‌برنامه در درون مدرسه یا بیرون از آن و در جاهای مختلف، انتخاب فضا و مکان برنامه‌ها به تناسب ماهیت و مقتضیات فعالیت‌های فوق‌برنامه، فعالیت‌های فوق‌برنامه از نظر مکانی انعطاف‌پذیرند. استفاده توأمان از مدرسه و مکان‌های خارج از مدرسه. در پژوهش‌های

1. Selcuk
2. Lunenburg
3. Levine
4. Marsh

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

وودز[1](۲۰۰۷)، احمدوند(۱۳۹۳)، کریمی(۱۳۹۱)، نادری(۱۳۹۰)، ضیایی(۱۳۸۵)، اهمیت ویژگی‌های مذکور، تأکیدشده‌است.

در خصوص عنصر زمان، ویژگی‌های زیر بیان شد: فعالیت‌های فوق‌برنامه زمان‌بر نباشد، هرفعالیت باید زمان معقولی داشته باشد، فعالیت‌های طولانی، خسته کننده و خارج از حیطه تحمل دانش‌آموزان است، زمان این فعالیت‌ها محدود نیست، زمان این فعالیت‌ها از انعطاف‌پذیری برخوردار است، زمان‌بندی با توجه به ماهیت و اولویت فعالیت‌های فوق‌برنامه انجام می‌شود، زمان‌بندی فعالیت‌ها در ایام تعطیلات و اوقات فراغت دانش‌آموزان، زمان‌بندی فعالیت‌های فوق‌برنامه واقع‌بینانه است. هانسن[2](۲۰۱۳)، سیدی(۱۳۹۴)، احمدوند(۱۳۹۳)، کریمی(۱۳۹۱) نیز در پژوهش‌های خود بر اهمیت این ویژگی‌ها تاکید کرده‌اند.

در رابطه با گروه‌بندی ویژگی‌های زیر شناسایی شد: گروه‌بندی در فعالیت‌های فوق-برنامه بر اساس علائق، گروه‌بندی دانش‌آموزان در فعالیت‌های فوق‌برنامه باید بر اساس استعداد و قابلیت‌های متفاوت و در هر کدام از موضوعات و یا مهارت‌هایی که تبحر دارند تشکیل شود، گروه‌بندی در فعالیت‌های فوق‌برنامه، منعطف و تغییر ترکیب گروه‌ها در فعالیت‌های مختلف، گروه‌بندی توأمان براساس توجه به دانش‌آموزان ، معلم و ماهیت فعالیت‌های فوق‌برنامه، گروه‌بندی براساس ماهیت فعالیت‌های فوق‌برنامه. در پژوهش‌های والریا[3](۲۰۱۵)، روونا(۲۰۱۵)، هانسن(۲۰۱۳)، احمدوند(۱۳۹۳) نیز اهمیت این ویژگی‌ها بیان شده‌است.

در رابطه با مواد و منابع یادگیری، ویژگی‌های زیر شناسایی شد: عاملیت منابع انسانی درون مدرسه در طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه‌ها، چند رسانه‌های آموزشی، اینترنت، ادبیات نوشتاری (کتاب، مجله)، آزمایشگاه، کارگروهی و برقراری ارتباط، اردوی‌علمی، گزارش‌نویسی، تجربه دیگران، تحقیق و پروژه دانش‌آموزی. پژوهش‌های

---

1. Woods
2. Hansen
3. Valeria

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

سوانیا[1](۲۰۱۵)، نادری(۱۳۹۰)، تاجیک اسماعیلی(۱۳۸۷)، مهرمحمدی(۱۳۸۶)، احمدی(۱۳۸۴)، با این ویژگی‌ها مطابقت دارد.

ملاحظات خاص عنصر ارزشیابی به این قرار است: ارزشیابی از فعالیت‌های فوق-برنامه به اشکال مختلفی صورت بگیرد، در بیشتر فعالیت‌ها عملکرد دانش‌آموزان ملاک ارزشیابی قرار می‌گیرد، ارزشیابی در فوق‌برنامه حضور منظم و رعایت انضباط در فعالیت‌ها را می‌سنجد، ارزشیابی در فعالیت‌های فوق‌برنامه به منظور کشف نقاط ضعف وقوت برنامه‌ها، کشف استعدادها وخلاقیت ها و تقدیراز دانش‌آموزان فعال صورت می‌گیرد، به منظور اثربخشی هر چه بیشتر این فعالیت‌ها مناسب است که هم در حین انجام برنامه‌ها و هم در پایان آنها ارزشیابی به عمل آید، ارزشیابی در فوق‌برنامه باید خلاقیت و ابتکار در انجام فعالیت‌ها را بسنجد، ارزشیابی در فوق‌برنامه باید جدیت و پشتکار در پی‌گیری فعالیت‌ها را بسنجد، ارزشیابی در فوق‌برنامه باید توانایی تصمیم-گیری در امور را بسنجد، ارائه کنفرانس، خلاصه نویسی، اقدام پژوهی، ارائه مقاله، تهیه گزارش کار، روش پوشه‌کار، آزمون‌های گروهی، مشاهده الگوهای رفتاری دانش‌آموزان. پژوهش‌های مارش(۲۰۰۲)، تیمورنیا(۱۳۹۰)، مهرمحمدی(۱۳۸۶)، تصویر رودی(۱۳۸۴) نیز اهمیت ویژگی‌های مذکور را تأیید کرده‌است.

براساس نتایج پیشنهاد می‌شود:

– به استعدادها، علایق و نیازهای فردی دانش‌آموزان توجه شود.

– مشارکت فعال اولیاء، معلمان و دانش‌آموزان در مدرسه و خارج از آن افزایش یابد.

– برنامه‌درسی و اوقات فراغت دانش‌آموزان به وسیله محتواهای متنوع و کاربردی، غنی شود.

– محتوا و فعالیت‌های فوق‌برنامه به صورت عملی و گروهی و با روش های نوین و فعال به دانش‌آموزان ارائه گردد تا آن‌ها بتوانند به آسانی دانش بدست آمده را به زندگی، تجارب، احساسات و معتقدات خود ارتباط دهند.

[1]. Sawati

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

–روش های ارزشیابی از فعالیت‌های فوق‌برنامه به اشکال مختلف و بر اساس علایق، استعداد و توانایی‌های دانش‌آموزان اجرا شود.

– مسئولین و برنامه‌ریزان توجه بیشتری به فعالیت‌های فوق‌برنامه نمایند.

– فعالیت‌های فوق‌برنامه به صورت منسجم‌تر در مدارس اجرا شوند.

– دانش‌آموزان به اهمیت و نقش فعالیت‌های فوق‌برنامه بیشتر آشنا شوند.

– به فعالیت‌هایی که باعث تقویت بنیه علمی دانش‌آموزان می‌گردد بهای بیشتری داده شود.

– با توجه به نقش کلاس‌های فوق‌برنامه در پیشگیری از افت تحصیلی لزوم توجه به دانش‌آموزان با افت تحصیلی و برگزاری کلاس‌های تقویتی می‌تواند زمینه پیشرفت-تحصیلی را فراهم آورد.

– در مورد برنامه‌ریزی، اجرایی کردن و اخذ بازخورد این الگو، همکاری و تعامل بیشتری با آموزش و پرورش در سطح استان‌های مختلف صورت پذیرد.

– برگزاری سمینارهای توجیهی برای مدیران، کارشناسان ارشد آموزش و پرورش و مربیان و معلمان و برای آشنایی بیشتر با این ظرفیت مغفول در آموزش توصیه می-گردد.

فهرست منابع

– احمدوند، محمد علی؛ مهجور، سیامک رضا(۱۳۹۳). *آشنایی با فعالیتهای تربیتی و اجتماعی* .تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.

– الوانی، سید مهدی؛ دانایی فرد، حسن (۱۳۹۶). *تئوری سازمان(ساختار، طراحی، کاربردها)*، تهران: انتشارات صفار.

– تاجیک اسمعیلی، عزیزالله (۱۳۸۷). بخش فوق برنامه الگوی نظری خرده نظام برنامه ریزی درسی و فناوری آموزشی، طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش، تهران: وزارت آموزش و پرورش.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

– تیمورنیا، مهین.(۱۳۹۰). بررسی تطبیقی فعالیتهای فوق برنامه دوره ابتدایی در ایران با کشورهای آمریکا، انگلستان و مالزی به منظور ارائه راهکارهای مناسب برای بهبود نظام آموزشی ایران، *پایان نامه کارشناسی ارشد*، تهران: دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.

– جاویدان، نوشین(۱۳۸۴). یادگیری و نظام مکمل و فوق برنامه، مجموعه مقالات همایش تعیین جایگاه فعالیت های مکمل و فوق برنامه. تهران: انتشارات رسانه تخصصی، ۱۰۳– ۸۶

– سیدی، سیدمسعود.(۱۳۹۴). بررسی تأثیر فعالیت های فوق برنامه بر پیشرفت تحصیلی و نگرش به مدرسه دانش آموزان پسر دوره متوسطه دوم پایه ی دوم تجربی . *پایان نامه کارشناسی ارشد*، تهران: دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.

– شارع پور، محمود(۱۳۹۴)، *جامعه شناسی آموزش و پرورش*، تهران: انتشارات سمت.

– زراعتی ایده لو، رقیه (۱۳۸۸). بررسی تأثیر فعالیت های فوق برنامه بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان از دیدگاه : مدیران، دبیران و دانش آموزان دبیرستان های شهرستان های استان تهران. طرح پژوهشی. سازمان آموزش وپرورش استان تهران.

– شورت، ادموند.(۱۳۹۲). *روش شناسی مطالعات برنامه ی درسی*، ترجمه محمود مهرمحمدی تهران: انتشارات سمت.

– ضیائی، مرتضی.(۱۳۸۵). بررسی مدیریت و کیفیت کلاس های مکمل و فوق برنامه مدارس دوره راهنمایی استان اصفهان در سال تحصیلی در سال تحصیلی ۸۵– ۸۴، *طرح پژوهشی*، استان اصفهان.

– طلایی، ابراهیم؛ بزرگ، حمیده(۱۳۹۴). تبیین ضرورت تربیت اوان کودکی(پیش از دبستان) مبتنی بر سنتز پژوهی شواهد معاصرتجربی، *فصلنامه تعلیم و تربیت*، شماره ۱۲۲، ۱۱۷– ۹۲.

– فتحی واجارگاه،کورش(۱۳۸۶). *برنامه درسی به سوی هویت های جدید*. تهران: آییژ.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

– فتحی واجارگاه، کورش(۱۳۸۸). اصول و مفاهیم برنامه درسی. تهران: انتشارات بال

– فضلی خانی، منوچهر؛ مظفری، عباسعلی (۱۳۸۲). *راهنمایی تهیه و تدوین فعالیت های مکمل و فوق برنامه*، چاپ دوم، تهران: انتشارات موسسه فرهنگی منادی تربیت.

– کاربخش راوری، ماشاءالله؛ تویسرکانی راوری، فاطمه(۱۳۸۴). نقش فعالیت نهای مکمل و فوق برنامه در پیشگیری و کاهش آسیب ها، *مجموعه مقالات همایش تعیین جایگاه فعالیت های مکمل و فوق برنامه*. تهران: انتشارات رسانه تخصصی.۱۵۲–۱۳۷.

– کریمی، فاطمه(۱۳۹۱). بررسی رابطه مشارکت دانشجویان دانشگاه خوارزمی در فعالیت های فوق برنامه با پیشرفت تحصیلی و ارائه شاخص های پیشنهادی الگو برای برنامه مطلوب، *پایان نامه کارشناسی ارشد*، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی.

– کلاین، فرانسیس (۱۳۶۹). استفاده از یک الگوی تحقیقاتی به عنوان راهنمای فرآیند برنامه ریزی درسی، ترجمه: محمود مهر محمدی. *فصلنامه تعلیم و تربیت*. سال ششم، شماره ۱، ۳۲–۱۹.

-گیلـــک، مهناز، (۱۳۸۶). آموزش مهارت های زندگی از طریق فعالیت های مکمل و فوق برنامه مدارس، *نشـــریه پیوند، انجمن اولیاء و مربیان ایران*، شماره ۳۱۸، ۴۵– ۳۹.

– موسی پور، نعمت اله (۱۳۸۲).*مبانی برنامه ریزی آموزش متوسطه*. مشهد: انتشارات نشر نی.

- مهرمحمـــدی، محمود (۱۳۸۶). *الگوی نظری زیر نظام برنامه ریزی درســـی و فناوری آموزشـــی*. تهران: کمیته مطالعات نظری سند ملی آموزش و پرورش.

– نادری، امیر؛ حاجی حسین نژاد، غلامحسین؛ تاجیک اسماعیلی، عزیزالله و زین آبادی، حسن رضا. (۱۳۹۱). ویژگی های اهداف فعالیت های فوق برنامه دانش آموزان دبیرستانی با رویکرد پیشگیری از آسیب های اجتماعی، *فصلنامه روانشناسی تربیتی*، ۸(۲۴)، ۹۸–۷۱.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

- Betz. C. L, Betz Gay and Redcay. C. (2004), an exploratory study of future Palns and extra curricular activities of transition-age youth and young Adults. . *Urban Education*, 37(1), 41-58

-Blomfield. Corey.J, Barber. Bonnie, L. (2009). Brief report: performing on the stage, the filed or both? Australian adolescent extra curricular activity par ticipation and self-concept *journal of adolescent 32- 45*.

- Chambers. E. A and Schreiber. J. B.(2004). Girls academic achievement: Varying associations of extra curricular activities, *Gender and Education*, Vol. 16, No.3.

- Chaplin, Duncan. Puma, J. Michael (2003). *What "extras" do we get with extracurriculars?* The Urban Institute, Washington, DC 20037.

- Dobrescu, T. and Moldovan E. (2013). The influence of cheerleading extracurricular activities on the motor behavior of middle-school pupils. *5th World Conference on Educational Sciences - WCES 20-43.*

- Drakeford.W.(2012). The Effects Of Cooperative Learning On The Classroom Participation Of Students Placed At Risk For Societal Failure .Bowie State University, Bowie, USA. *Psychology Research*, ISSN 2159-5542 , Vol. 2, No. 4, 239-246.

- Gough, D., Oliver, S., and Thomas, J. (2012). *An introduction to systematic reviews*. UK: Sage.

- Hansen, D. M., and Larson, R. (2005).The youth experience survey 2.0: instrument revisions and

validity testing. *Urbana-Champaign*, IL: University of Illinois. ,:164- 202.

- Iucu, R and Platis M . (2012), Extra-Curriculum Activities Challenges And shackle. Sam Houston State University. *Education*, Vol. 14, No.2.

- Levine.P.(2003). The Civic Mission of Schools. *National Civic Review* 92(4):63 65.

- Lunenburg. F.C.(2010). Extracurricular Activities . *Schooling*. Volume 1, Number 1,:174- 210.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

- Madalli, R V. (2014). Co-Curricular activities in Secondary Schools. National Seminar on Internship in Teaching, Makanur Malleshappa *College of Education. Review32*(3):164- 215.

- Marsh. H and Sabina. K .(2002). Extracurricular School Activities: The Good, the Bad, and the Nonlinear. *Harvard Educational Review*72(4):464- 515.

- Meyers, Joel. Perez, Laura .(2004). *Structured Extracurricular Activities Among Adolescents*. University of Kentucky.

- Pkins,S., Sandra,H .(2008). *Non-Scchool CurriCulum Supporting Positive Development through Structured Activities*. SAGE Publication.

- Rowena. R.(2015). Status of Co-Curricular and Extra Class Activities of Student Organizations from Selected Tertiary Institutions in the Philippines. *Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research* Vol. 3 No. 4, 59-65.

- Sawatia Gh.(2015), Benefits Of Co-Curricular Activities: A Study At Pmas Arid Agriculture University, Rawalpindi, Department of Anthropology PMAS-Arid Agriculture University, *Rawalpindi*. ISSN: 2411-0132(E), 2411-5487(P) Vol-1, Issue (12): 478-483.

- Selcuk , T . (2006). Ortaogretim Ogrencilerinin ders Disi Okul Spor Faaliyetlerine Katilimi ve Sorunlari (Mersin Ili Ornegi) . Non - published Masters Thesis.Mers in University , *Institute of Health Sciences* , Vol. 2, No. 3, 139-246.

- Shulruf, B., Tumen S., and Tolley H. (2008). *Extra curricular activities in school, do you matter?* Children, and youth services review. SAGE Publication

- Smitht, P., and Henry.M .(2007). The relationship between scores on the Bell Adjustment Inventory and participation in extra-curricular activities.

- Stearns, E., and Glennie, J. Elizabeth .(2010). Extracurricular activities distribution across and academic correlates in high school. *http://www.sciencedirect.com/science*.

- Stone, F. L., & Busby, D. M . (2005). The Delphi method. In D. M Sprenkle and F. P. Piercy [Eds.], Research Methods in Family Therapy. (pp.238-253). *New York: Guilford.*

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

- Sufen, C., Ian C., & Chien-Ming W. (2009). *Evaluation of undergraduate curriculum reform for interdisciplinary Learning.Teaching in Higher Education*, education publish.

- Tomi .E. M, and Katja,. B. (2010). The effects of adolescence sports and exercise on adulthood leisure time phyical activity in educational groups, *international journal of behavioral nutrtion and physical activity.* 3(3): 401-430.

- Valeria A. Ivaniushina and Oksana O. (2015). Participation in Extracurricular Activities and Development of Personal and Interpersonal Skills in Adolescents Journal of Siberian Federal University. *Humanities & Social Sciences* 11 (2015 8) 2408-2420.

- Woods. J.R., and Alabama. A.(2007). *An Investigation of Two-Year Community College Students' Involvement in Extracurricular Activities*. Auburn **University.**

- Zeycan A., and Nevin,. G .(2017), Participation Motivation for Extracurricular Activities: Study on Primary School Students, *Universal Journal of Educational Research 5(5): 901-910*.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]